

Borbély Károly

Székely Bertalan európaisága és magyarsága

Székely Bertalan

(1835–1910)

„Kevés olyan következetes és etikus művészünk volt, mint ő.”

(Aradi 1983)

Önarckép (München, 1860)

Mi marad nekünk egy nagyszerű emberből?

Székely Bertalan Kolozsváron született 1835. május 8-án, nemrég ünnepelhetjük volna születése 175. évfordulóját.

Ma, amikor az ösztönös, tiszta, természetes értékrendet nagy erővel próbálja percről percre lenyomni a „sikeresen” globalizálódott média – olyan információkkal,

„aktualitásokkal”, amelyeknek értéktelenségére nem lehet megfelelő jelzöt találni –, különösen fontos és jogos a szellemi, lelki önvédelem! Nem csak saját szellemünk, lelkünk értékei, hanem nemzetünk sajátos és egyedi értékeinek védelmében is! Székely Bertalan tehetségével, nemes veretű kultúrájával, állhatatos és szívből jövő magyarságával művészetünk történetének olyan kimagasló alakja, akire méltán lehet büszke minden magyar ember.

Ünnepeljük hát őt ezen a helyen!

A lélek útjai, egy életút, egy személyiség fejlődésének különleges ösvényei éppúgy kifürkészhetetlenek, mint ahogy a szólás „Isten útjai” kapcsán mondja.

A székely nemesi családból származó ifjú Bécsben mérnöki tanulmányokba kezd, ám valamely sugallat hatására átiratkozik az akadémiára és ezzel megkezdí művészi tanulmányait.

A bécsi akadémiától (1851) kiindulva széles, európai műveltségi kört jár be, hiszen megfordul Waldmüller szabadiskolájában, – közben 1855-ben visszatér Erdélybe, ahol cégtáblákat fest és rajzórákat ad – de 1859-ben már Drezdában, majd Münchenben képezi magát. Berlin után Franciaországban, Hollandiában, Olaszországban és Angliában jár tanulmányúton. Végül 1862-től Pesten él és itt bontakozik ki gazdag életműve, amelyben tehetsége és felkészültsége a címfestéstől a magyar történelmi festészet legnagyobbjainak magaslatáig repíti.

„Felkészültsége, komponáló tudása, arányérzéke kitűnő. Érdekelte az elmélet is. Művészetről szóló írásai páratlan helyet foglalnak el a magyar művészetelméleti irodalomban, teoretikus felkészültsége a nagy klasszikus mesterekkel vetekszik, ugyanakkor számos vonásában talán modernebb, mint művészi tevékenysége.”(Aradi 1983)

Olyan alkotó volt, akinek nemzeti talajban gyökerező, nemesveretű művészete az európai látókör széles kulturális terében, levegőjében honos. Számos remekmű és megrendelés után, művészetpedagógiai sikerei és elismertsége mellett is ellentmondásos a megítélése, a magyar történelmi festészet kimagasló művelőjeként kategorizálják, széles érdeklődési köre és műfaji sokszínűsége, jártassága ellenére.

„Székely Bertalannak ebből az igazi megértésből élete pályáján alig-alig jutott. Tanárai és tanítványai, kortársai és utódai, ellenségei és barátai, magasztalói és bírálói egyaránt nem értették őt meg. A maga látószögén keresztül mindegyik agyvelő mást-mást látott meg benne, mert mindegyik csak egy darabját látta az egész Székelynek, akit nagyságánál, széles körénél, sokoldalúságánál, sőt a művészetekben való egyetemességénél fogva nehéz is volt egészen átfogni. Elismerték tehetségét, de terjedelmét át nem látták; meghajoltak éles elméje előtt,

de lázadoztak ítélő erejével szemben; emlegették tudását, de részt belőle nem kívántak, sőt a tudást is, mely mindig szárnya a tehetségnek, képességeinek kisebbitésére próbálták fordítani.”(Lándor, 1911)

Persze nem mondhatjuk azért, hogy e meg nem érttség sikertelenséggel járt volna, hiszen számos megbízást kapott. Ám e munkák jelentős hányada kissé megkésve érte el őt, nagy részük kartonon maradt. Egyénisége, filozofikus, művészetre koncentráló gondolkodásmódja nem illett a nagy nyilvánossághoz, inkább kerülte azt.

1887–89 között festi a pécsi székesegyház freskóit. Ekkor már megalkotta az *Egri nők*-et és a többi főművet. Ettől az időszaktól kezdve sok középület és templom falainak nagy kompozícióit tervezi és festi, mint például a tihanyi apátság, a Mátyás-templom, kecskeméti városi tanács dísztermét és a Vajdahunyad vár freskósorozatát. Ez utóbbi –betegsége miatt – már nem került kivitelezésre.

Szent László átkel a Dráván

(A Pécsi székesegyház, Mária – kápolna freskója)

A Mária-kápolna freskója – *Szent László átkel a Dráván*– szép példája annak, ahogy Székely képes összefoglalni a lényegét és ugyanakkor a – dekoratív művészet követelményeinek eleget téve – mégis festői maradni és étellel tölteni meg a gondosan megtervezett jelenetet. Bírálói szokták mondani róla, hogy a müncheni akadémizmus béklyózta tehetségét, ám elképzeléseit e kiszámítottság és szinte tudományos elmélyültségű tervezés mellett hiteles életszerűséggel tudta megjeleníteni. Szent László fellép egy rampára és int katonáinak, míg a révészek az evezőket feszítik. Az egész jelenet, minden szereplőjével – s így mondanivalójával – az egekbe magasodik, monumentálissá emelkedik – a belső arányok és a kiválasztott alacsony nézőpont hatására. *László király térde alatt a horizont, s a büszke tartású, zászlókat tartó katonák csoportja dinamikus ellenpontot ad a komp stabilan tartásáért erejüket megfeszítő emberek tömegének* – akik elrendezésüknél fogva bravúrosan kötik össze e két kompozíciós egységet. Ebben a realiztikusan komponált és megformált együttesben mégsem tűnik idegennek a Szent László feje körüli stilizált glória, mert a felületek, formák festői en redukált előadásmódja ezt magától értetődően összehangolja.

Székely Bertalan életművének jelentős része a tanítás. Kiváló pedagógus volt, akinek művészi nagysága és emberi értékei szinkronban voltak – ahogy hazája iránti tisztelete és elkötelezettsége is. (Európa számos országában sikeres művész lehetett volna, mégis – hosszú tanulmányútjai után visszatért Magyarországra, hogy tehetségét, tudását hazájának szentelje.) Szeretettel és szenvedéllyel foglalkozott tanítványjaival is. Ugyanazzal a hittel és emberséggel fordult hozzájuk – alkotásaikhoz és személyiségükhöz –, ami egész életében művészetét vezérelte.

E nagy tanító még élete végén is arra gondolt, ami élete munkásságát áthatotta – a tudás átadására. „Nagy eszményekre tört s nem egynek, amennyire ember az ideált elérni képes, közelébe is jutott. Az utat, melyen az igazság felé járt, megjelölte képeiben; az elveket, amelyeket követett, az okulást, amelyet nagy vándorútján szerzett, az ideálokat, amelyek útjának végpontjáról feléje integettek, megírta naplójegyzeteiben és elméletében.” (Lándor 1911)

Álljon itt tehát egy részlet Székely Bertalan végrendeletéből:

„Az emberi haladás csak azáltal tartható fenn, ha a szerzett tudás és tapasztalat az utókornak átadatik, akár tanítványok alakjában, akár azáltal, ha a tudás leíratik.”

Irodalom:

- A művészet története Magyarországon. Szerk.: Aradi Nóra. Budapest. Gondolat. 1983.
- Lándor Tivadar: Székely Bertalan. Művészet 1911. Szerk.: Lyka Károly
(<http://www.mke.hu/lyka/10/065-069-szekely.htm>)
- Lyka Károly: Festészeti életünk a millenniumtól az első világháborúig. Magyar művészet 1896–1914. Budapest. Corvina 1953.